

AMIN MAALOUF'UN *SEMERKANT*'INDA KİŞİ-UZAM İLİŞKİSİ

*İnci ARAS**

Özet

Amin Maalouf'u *Semerkant*'ındaki kişi-uzam ilişkisini metne bağlı inceleme yöntemi ışığında ele alan bu çalışmanın amacı, eserin uzamsal boyutunun eserin karakterlerindeki içsel ve dışsal etkisini ortaya koymaktır. Nitekim 11. yüzyılda bilim ve sanatın merkezi, esenlikli bir yer olarak görülen Semerkant'ın iki farklı zaman diliminde yaşayan Ömer Hayyam ile Benjamin Omar Lesage için ne denli esenliksiz bir kimliğe büründüğü ve eserde barizdir. Biri Doğu, diğeri Batı kültürünün etkisinde yetişen bu iki karakteri bir araya getiren ise kendilerini içine doğduğu kültürden soyutlayarak ötekine yönelmeleridir. Eserde Doğu kültüründen gelen Hayyam'ın Batılı bir yaşam tarzına yönelişine benzer olarak, Batı kültüründen gelen Benjamin, Doğu'nun gizemli dünyasına yönelir. Ama ikisinin de ortak yönü Doğu ve Batı kültürünü kişiliklerinde harmanlamış olmalarıdır. Nitekim Hayyam'ın 11. yüzyıldaki iki farklı mezhep çatışmasında tarafsız ve yapıcı bir rol üstlenmesine benzer şekilde, Benjamin de gittiği İran'da siyasi kargaşada tarafsız kalır. Sadece aktörlerin değiştiği bütün bu kargaşanın içinde Semerkant'ın yüzyıllara meydan okurcasına uzamsal varlığını hiç değişmeden koruması dikkate değerdir.

Anahtar Kelimeler: Doğu, Batı, uzamsal ilişkiler

Abstract:

The purpose of this study is to reveal internal and external influence of spatial relations in „Semerkant“ by Amin Maalof on main characters in the work in the term of the text-based approach. In fact, it is in the work conspicuous that Semerkant, which is a welfare centre of science and arts, is a dangerous place for Ömer Hayyam and Benjamin Omar Lesage who having lived in different times. But these two characters, one of whom grew up in the western culture, and the other in the eastern culture, have one thing in common: They isolate themselves from their own cultures and they are oriented to a foreign culture. As an analogy to Hayyam of the eastern culture, who have adopted the western culture, Benjamin of the western culture orients himself to the mysterious East. But the common between them is that their

* Öğ. Gör. Dr. , Anadolu Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu
incikarabacak@anadolu.edu.tr

identities syncretize Western and Eastern. For that reason, as Hayyam takes an objective and positive role in the sectarian conflict in the 11th century, Benjamin stays neutral in political crisis in Iran. In this chaos, whose actors are replaced often, preserves Semerkant its spatial structure without any changes.

Keywords: Eastern, Western, spatial relations

Giriş

Onbirinci yüzyılın önde gelen bilgeleri arasında yer alan İranlı Ömer Hayyam'ın Semerkant'a gelişini ele alan Lübrnan asıllı Fransız yazar Amin Maalouf'un tarihsel romanı *Semerkant*, birincisi Ömer Hayyam'ın İran'da yaşadıklarını yansıtan, ikincisi ise Benjamin Omar adındaki bir Ömer Hayyam hayranının Ömer Hayyam'ın Rubaiyat'ını bulmak amacıyla yollara düşmesini ve İran'da yaşadıklarını ele alan iki bölümden oluşmaktadır. "Konusunu tarihî şahsiyetlerden ya da tarihî olaylardan alan, tarih gerçekliğini, düzmece (fiktiv) olayların yaratılmasında kullanan" (Aytaç, 1990: 494) ve "(t)arihsel gerçekleri imgesel değerler uğruna, imgesel öğeleri de tarihsel gerçekler uğruna feda etme(yen)" (Geçikli, 2004: 26) bu roman çeşidinde karakterler içinde buldukları uzamla kopmaz bir ilişki içerisindedir. Nitekim uzamlar arası bir geçiş karakterlerin gerek iç gerek dış dünyalarında radikal değişimleri de beraberinde getirir: "Uzamı oluşturan öğeler karşılıklı bağımlılık içindedir. Anlam bu ilişkilerden doğar" (Kıran, 2003: 194).

Uzamsal gerçeklikten bağımsız düşünülemez dört ayrı kitaptan oluşan *Semerkant* romanının *Birinci kitap: Şairler ve Âşıklar* ve *İkinci kitap: Haşşaşiyun Cenneti* adlı ilk iki bölümünde olaylar Ömer Hayyam üzerinden şekillenmektedir. Keşfetmek amacıyla geldiği Semerkant'ta saldırıya uğrayan, bunun sonucunda Kadı Ebu Tahir'in karşısına çıkarılan, kadının dostluğunu kazanan ve kendisine doldurması için iki yüz elli altı sayfalık boş bir kitap hediye edilen Ömer Hayyam, Nasır Han'ın sarayında görevli bir şair olan Cihan ile gizli ve tutkulu bir aşk yaşar. Bu sırada dokuz çocuğu olmasına karşın kadınlara ilgisiz olduğu iddia edilen ve bu nedenle *efemine* olarak adlandırılan Selçuklu hükümdarı Alpaslan'ın öldürülmesi üzerine ziyarete giden Hayyam, devletin veziri Nizamülmülk ile tanışır ve bir yıl sonra onu ziyarete gittiğinde yolda tanıştığı Hasan Sabbah'ı istihbarat başkanı olarak Nizamülmülk'e önerir. Kısa sürede derin bilgisi sayesinde Türkler'in hizmetindeki Nizamülmülk'ü devre dışı bırakarak, Melikşah'ın gözüne girmeyi başaran Hasan Sabbah, büyük bir Acem Krallığı kurma amacına yönelir.

Hasan Sabbah`ın Batınlık anlayışından farklı bir mezhep üstü politika benimseyen Nizamülmülk ise adalete ve eşitliğe dayanan büyük bir devlet kurma arzusuna sahiptir. Nizamülmülk tarafından hazırlanan hile sonucunda – ki bu noktada tarihsel roman türünde kabul edilen eserin tarihsel gerçeklikle ilişkisi kopmaktadır - Melikşah tarafından sürgün edilen Hasan Sabbah, sarp kayalıklı Alamut Kalesi`ne yerleşerek Haşşaşiyun Tarikatı adında içki ve müzik dahil her türlü eğlenceyi yasaklayan ve açık ve sert cezalara dayanan kanlı bir örgüt oluşturur ve Nizamülmülk başta olmak üzere birçok Selçuklu devlet adamını öldürtür. Bu şekilde tüm Acem ve Selçuklu hükümdarlarına korku salan Haşşaşiyun Tarikatının üyeleri hiç dikkat çekmeden umulmadık zamanda hançerini çıkartıp cinayet işlerler. Hasan Sabbah`ın ölümünden sonra da iki kuşak boyunca Sabbah`ın getirdiği yasaklar süregelir. Ancak Sabbah`ın tüm yasaklarını ve şeriatı kaldırmayı üçüncü kuşak veliahtı başarır. Bunun ardından gerçekleşen Moğol saldırısı sonucunda Alamut ve Semerkant yerle bir olur.

Üçüncü Kitap: Bin Yılın Sonu ve *Dördüncü Kitap: Denizde Bir Şair* adlı kitabın üçüncü ve dördüncü bölümlerinde ise Fransız asıllı bir Amerikan olan Benjamin Omar, ana karakter rolü üstlenir. Ömer Hayyam`ın Batıda ün kazanmasından sonra anne-babasının kendisine Omar ismini vermeleri sonucunda Benjamin Omar, ismini borçlu olduğu Ömer Hayyam`ın Rubaiyyat`ının izini sürmek amacıyla İstanbul`a, oradan da İran`a gider. Şah`ın öldürülmesi sonucu katille ilişkisinden dolayı aranan Benjamin, Şah`ının torunu Şirin sayesinde ülkesine dönmeyi başarır. İran`dan uzakta kaldığı süre boyunca Şirin ile mektuplaşan Benjamin, ilk başlarda edilgen ve siyasetten uzak bir tutum sergilese de, Şahlık yönetimi zayıflayınca ve İran`a dönünce İran`ın modernleşme sürecinde aktif rol üstlenir. Şirin sayesinde Hayyam`ın *Yazma*`sına ulaşan Benjamin, tutkulu bir aşk yaşadığı Şirin ile birlikte Titanic gemisiyle Amerika`ya gitmek için yola çıkar. Geminin buz dağına çarpması sonucu denizin dibine gömülen *Yazma* ile birlikte Benjamin, büyük aşkı Şirin`i de limanda gözden kaybeder.

Semerkant'ta Kişi-Uzam İlişkisi

1072 yılında Semerkant'a Ömer Hayyam`ın gelişiyle başlayan ve 1912'de Titanic'te son bulan aşkla tarihi harmanlayan bir eser olan ve 1988 yılında yayımlanan "Semerkant" eserinin merkezinde dört kişi temel rol üstlenir: "Dünyayı gözlemleyen Ömer Hayyam, o dünyayı yöneten Nizamülmülk [...] aynı dünyaya dehşet saçan Hasan Sabbah" (Maalouf, 2013: 85) ve Batılı bir gözle Doğu'nun mistik dünyasının kapılarını aralamaya meyleden Benjamin Omar Lesage. Bu kişiler arasında ölümünden sonra bile

bütün Doğu'ya dehşet saçan kanlı bir örgütün kurucusu Hasan Sabbah karakteri ile o dönem İran'ında hakim olan ve insanları etnik köken, mezhep ve cinsiyete göre kategorilendiren toplumsal yapı yansıtılır. Her türlü musikiyi yasaklayan, küçücük bir kaval bile bulsa herkesin huzurunda kırıp ateşe atan, suçluyu prangaya vurduran, içki içenleri ise daha sert cezalara çarptıran Hasan Sabbah, bir akşam çakırkeyf halde yakaladığı kendi öz oğlunu bile anında idama mahkûm eder. "Bu adamla benim aramda ortak ne var? Ben hayata taparım, o ölüme" (Maalouf, 2013: 157) diyen Ömer Hayyam, kendi ile Sabbah arasındaki o derin farklı bu sözlerle vurgular. Fakat Türk egemenliğine son vererek bir İsmaili Devleti kurma amacı güden Sabbah ile çocukluğunda Türkler'in doğduğu şehre saldırısı esnasında ilk Türk izlenimini ve korkusunu edinen Hayyam'ın birleştiği ortak nokta olumsuz Türk imgesidir. "Türk sultanın bir dölü diğerinin yerini alıyor, bir Vezir bir diğerini saf dışı bırakıyor, Allah aşkına Cihan, ömrünün en güzel yıllarını bu yırtıcı hayvan kafesinde geçirmeye değer mi?" (Maalouf, 2013: 142). Zevk ve sefaya eğilimi olan Ömer Hayyam, içinde bulunduğu toplumun yapısına ters düşen bir karakterdir. Sanata ve bilime olan yatkınlığı ile takdir görürken, yaşadığı andan başka bir zamanı düşünmemesi nedeniyle eleştirilir. Bir dönem adını dahi söylemeye çekindiği Semerkant'ta zamanla başarılarıyla ün kazanır ve gerek Sabbah'ın, gerek Nizamülmülk'ün hayranlığını kazanır. Hayyam bilgi ve sanata olan bu eğilimi ile 11. yüzyıl İran'ında Sünnilik ve İsmaililik mezhepleri arasında şiddetlenen çatışmada taraf tutmaktan kaçınır ve yapıcı bir rol oynar. Hayyam, içinde bulunduğu savaş ortamından kendini soyutlayarak kendini bilime, sanata ve Cihan ile yaşadığı aşka adar.

11. yüzyıldaki mezhep savaşlarının yerini modernleşme mücadelesine bıraktığı 19. yüzyılda İran, uzam olarak yerini korurken, bu uzamda etkin rol oynayan karakterler değişir. Bu dönem İran'ında ayrıca İngiltere, Rusya ve Amerika gibi Batılı devletler de devlet yönetiminde söz hakkına sahiptir. 11. yüzyıl İran'ından 19. yüzyıl İran'ına zamansal bakımdan uzun bir süreyi kapsayan bir geçişin söz konusu olduğu ve bu durumun tarihsel romanı daha gerçekçi kıldığı kitabın ikinci bölümünde Benjamin Omar Lesage, Hayyam'a benzer şekilde içine doğduğu kültürden kendini kısmen soyutlayarak Doğu'nun mistik dünyasına yönelir. Anne ve babasının Hayyam'a duydukları ilgiden dolayı koydukları Omar isminin etkisiyle Ömer Hayyam'ın *Yazma*'sının peşine düşerek Doğu'yu keşfe çıkar. Doğu kültürü içine doğan Hayyam'ın Batılı bir yaşam tarzını benimseyişine benzer olarak, Batı kültüründen gelen Benjamin, Doğu izini taşıyan ismi Omar sayesinde kendini Doğu'nun gizemli dünyasında bulur. Farklı dönemleri yansıtırsalar da bu iki karakteri ortak bir paydada buluşturan şey, Doğu ve Batı kültürünü

kişiliklerinde harmanlamış olmalarıdır. 11. yüzyılda yaşayan Hayyam'ın tarafsız kalarak iki farklı mezhep arasında yapıcı bir rol üstlenmesine benzer şekilde, Benjamin gittiği İran'da siyasi kargaşada tarafsız kalır ve yapıcı bir rol üstlenir.

Hayyam ile Benjamin'in aşk hayatında da bir benzerlik söz konusudur. İki karakter de kimsenin erişemeyeceği hareme ulaşarak gerçek aşkı yaşama imkanına sahip olurlar. Bu noktada Edward Said'in "coğrafi bir ayırım değil bir seri 'çıkarlar' toplamı" (Said, 1998: 26) olarak gördüğü, dünyayı Doğu ve batı şeklinde karşıt iki kutba bölen oryantalizm etkisinden söz etmek mümkündür. Oryantalizmin "Doğu'ya dönük . . . romantik-egzotik ilgi(sinin) (Bulut, 2007: 431) izleğinde bu sefer Doğu'nun Batılı bir göz tarafından [Benjamin Omar] algılanışı söz konusudur.

Padişah Nasır Han'ın sarayında görevli bir şair olan Cihan ile Hayyam'ın aşkı, kitabın ikinci bölümünde bir Amerikalı olan Benjamin'in Şahın torunu Şirin ile yaşadığı aşka dönüşür. Doğu'nun ekzotizmini bir Amerikalının gözünden şu şekilde aktarır Benjamin: "Tanrım, ilk Doğu imgem ne güzeldi böyle!" (Maalouf, 2013: 190). Padişahın sarayında yüzü peçeli Şirinle ilk kez karşılaştığında Benjamin'in düşündüğü bu olmuştur. Buna benzer şekilde Şah'ı öldüren kişiyle suç ortağı olmasından şüphelenilen ve bu nedenle polislerden kaçan Benjamin'in Doğu'nun kadınlar alemine girmesi sadece bundan ibaret değildir. Sokakta polislerden kaçarken bir kapının aralanıp kendini içeriye alması sayesinde yeniden Doğuya özgü o gizemli kadınlar alemine girme fırsatı bulur. „Hem yabancı bir ülkedeydim hem de bir erkek olarak asla giremeyeceğim Doğu'nun kadınlar alemindeydim" (Maalouf, 2013: 211). Benjamin'in bu düşüncesine genel olarak bakıldığında Batı'nın Doğu imgesinin temelinde kadının yer aldığı anlaşılmaktadır. Fakat iki farklı bakış açısından yansıtılan kitabın iki bölümünde kadınlar farklı roller üstlenirler. Doğu kültüründen gelen Ömer Hayyam'ın izlek noktasında bulunduğu eserin birinci bölümünde Cihan ve Terke Hatun gibi kadın karakterler harem sınırlarından çıkarak devlet yönetiminde söz sahibi olmayı başarmalarına karşın, bir Batılı olan Benjamin'in bakış açısından aktarılan kitabın ikinci bölümünde Şirin, Benjamin'in tutkuyla bağlı olduğu bir kadın olmaktan öteye gidemez.

İran halkının geçmişte yitirilenler için gözyaşı dökmeleri Benjamin'in İran'da karşılaştığı ve aşına olmadığı bir durumdur: "Bu ülkeye geldiğimde, kocaman kocaman sakallı adanların bin iki yüz yıl önce işlenmiş bir cinayet için hala hıçkırıklara boğulup derlenmelerini anlayamıyordum " (Maalouf, 2013: 247). Fakat zamanla bu insanların artık geçmişten başka tutunacak

şeyleri kalmadığını anlar. “Artık anladım. İranlılar geçmişte yaşıyor, çünkü geçmiş onların vatanı, çünkü şimdiki zaman hiçbir şeyin onlara ait olmadığı yabancı bir ülke” (Maalouf, 2013: 247). Batı emperyalizmin odak noktası haline gelen ve Batılı devletlerin yönettiği İran, artık halk için eseniksiz ve güvensiz bir uzamdır. “İran hasta. Başucuna bir sürü gelenekçi, yenilikçi hekim toplanmış, her biri kendine göre bir ilaç öneriyor, hastayı kim iyileştirirse gelecek de onun olacak” (Maalouf, 2013: 235) Benjamin’e yazdığı mektupta İran’ın içinde bulunduğu durumu bu şekilde özetler Şirin.

Eserin başında bir bilim ve sanat kenti olarak karşımıza çıkan Semerkant “*yeryüzünün ecesi*” olarak tanımlanır.

Ve şimdi gezdir gözlerini Semerkant’ın üzerinde! Değil mi ki o yeryüzünün ecesi? Alıp tüm diğer kentlerin yazgı iplerini ellerine, çıkmamış mı hepsinin üstüne o mağrur? (Edgar Allan Poe)

Ömer Hayyam bu kente ilk kez geldiğinde, her ne kadar simyacılıkla suçlanarak bir grubun saldırısına uğrasa da “bu şehirden nefret etmeyeceğim” (Maalouf, 2013: 21) der. Daha sonra karşısına çıkarıldığı Kadı, ona sır ve korku devrinde yaşadıklarını, bu yüzden her şeyi görmezden gelmesini ve hiçbir şeyi dile getirmemesini öğütler. Bilgisi ile Semerkant’ta dillere destan olmasına karşın bir yandan da simyacılıkla suçlanan Hayyam için Semerkant ilk başta eseniksiz bir ortamdır. İslam topraklarının en misafirperveri olarak nitelediği Semerkant’ta Hayyam’a karşı yapılan saldırının -ki bu saldırının temelinde Hayyam’ın isminin Ömer oluşu ve mezhepsel bir farkı imliyor oluşu yatmaktadır- nedeninin tamamen temelsiz korkuya bağlı olduğunu belirten kadı, Semerkantlıların yabancı herkese simyacı gözüyle baktıklarını vurgular. “Buradaki şiddet tamamen korkunun ürünüdür” (Maalouf, 2013: 31). Daha sonradan Hayyam’ın Semerkant’ta girdiği saray çevresi de Hayyam için yabancı ve eseniksiz bir uzam olarak kalır ve saray hayatını tahammül edilemez bulur. Bu bağlamda Hayyam için sadece ellerini Cihan’ın saçlarında gezdirme fırsatı bulduğu taraçanın dışında eseniksiz bir uzam olan Semerkant ve kapsanan uzam saray, Hayyam’ın âşık olduğu Cihan için vazgeçilmez ve hep bulunmak istediği esenlikli bir uzamdır. Hayyam için şarap ve aşk ne demekse, Cihan için de sarayda bulunmak o denli önemlidir. Birinci bölümün sonunda Hayyam sonunda nefes alamadığı bu uzamdan kurtulma fırsatı bulup kaçır ve sonunda kendisi için esenlikli bir uzam olan doğduğu kente Nişapur’a gider ve orada ölür. Vasiyeti üzerine armut ve şeftali ağaçlarının altında, kuzey rüzgarlarının üzerine çiçekler savurduğu bir mezara gömülür. Cihan’ın herşeyin üstünde tuttuğu saray ise onun için mezar olur ve sarayın bahçesini çevreleyen duvarın dibinde isminin dahi olmadığı bir mezara gömülür.

Eserin birinci bölümünde ana figür olarak Ömer Hayyam, İran sınırları içinde birbirinden farklı uzamlara yer değiştirir. İlk gittiği ve misafirperverliğiyle ünlü bir kent olan Semerkant, kendisine karşı önyargılı davranılması ve simyacılıkla suçlanması nedeniyle Hayyam için çelişkili bir uzam haline gelir. Hayyam için çelişkili olan bu uzam, kendinden on yaş büyük ağabeyi hükümdarın hoşuna gitmeyen bir şiir yazdığı için öldürülen Kadı Ebu Tahir'e göre düşüncelerin özgür şekilde ifade edilemediği eseniksiz bir uzamdır. Hayyam'ın doğduğu kent Nişapur ise Hayyam'ın sonunda döndüğü ve orada öldüğü esenlikli bir uzam düzleminde yer almasına karşın, Hayyam'ın çocukluğunda Selçukluların istilası döneminde halk için tehlikeli bir uzama dönüşmüştür.

Semerkant'taki ve Bağdat'taki ünlü çinilerin üretim yeri olan Kaşan, kerpiç ve balçıktan inşa edilmiş bir şehir olmasına karşın şehrin hiçbir yerinde herhangi bir gösterişe rastlanmaz. Adının Ömer olmasından çekinmeden Halife Ömer'den nefret edilen ve her yıl Halife'nin ölüm yıldönümünün alay edilerek kutlandığı Kaşan'a gitmeye cesaret eden Hayyam, orada Kum doğumlu, İmami bir Şii olan Hasan Sabbah ile tanışır ve bilgisine hayran kalır. Daha sonra Sabbah ile birlikte kendisini davet eden Vezir Nizamülmülk ile buluşmak için „taşları kurşun, sinekleri birer arı, otu safran“ (Maalouf, 2013: 77) olarak nitelenen İsfahan'a gider. Zenginliği dillere destan olan bu Acem şehri, esere ticari ve bilimsel açıdan esenlikli bir uzam olarak yansıtılır. Ayrıca hükümet merkezi ve Divan, herkese açık olmaları bakımından eşitliğin birer sembolü işlevi görür.

Bu şatafat işaretlerine karşın, herkes içeri girebilir ve çok yoksul bir dul kadın bile imparatorluğun en güçlü adamının yanına sokulup göz yaşlarını ve şikayetlerini onunla paylaşmak amacıyla Divan'ın geniş kabul salonunda şansını deneyebilirdi (Maalouf, 2013: 79).

Bütün bunlara rağmen Vezir Nizamülmülk için bu şehir ve saray çevresi, kendini yalnızlığa iten birer eseniksiz kapsayan ve kapsanan uzamdır ve bu nedenle bu uzamdan kurtulup kendi devletini kurma amacına yönelir. Bu amacına hizmet etmesi için de Hayyam'a sahib-i haberi olmasını teklif eder, fakat Hayyam kendini bilime adanmak istediğini ileri sürerek bu teklifi reddeder. Bunun üzerine Nizamülmülk, kendisine bilimsel çalışmalarını yürütebilmesi için bir rasathane inşa ettirir. "Ne mutlu dünyaya hiç gelmemiş olana" (Maalouf, 2013: 103). Cihan ile evlenen ve kendini bilimsel faaliyetlerine adanma fırsatı bulan Hayyam için dünya hala çocuk dünyaya getiremeyecek kadar eseniksiz bir yerdir.

Nizamülmülk ile giriştiği rekabeti kaybederek Sultan Melikşah tarafından sürgün edilen Hasan Sabbah'ın Türk Devletini yok etmek ve İsmailileri bir arada toplamak amacıyla Haşşaşiyun Tarikatını kurduğu „çıplak tepelerden, unutulmuş göllerden, sarp yarlardan, dar boğazlardan oluşan ve yüksekliği altı bin kademi (yaklaşık iki bin metre) bulan bir kayalık üstüne kurulu bir kale olan“ (Maalouf, 2013: 117) Alamut, bu mezhebin destekçileri ve Hasan Sabbah için güvenli bir uzamdır. Kendileri güvenli bir uzamda yer alan Haşşaşiyun Tarikatının üyeleri bütün Doğu'ya dehşet saçar. Sonunda büyük bir müritler ordusu oluşturan, Nizamülmülk'ü, Melikşah'ı ve Terken Hatun'u öldürerek amaçlarına ulaşan Hasan Sabbah'ın esenlikli uzamı olan Alamut Kalesi'nde zamanla dünyadan el etek çekerek surların içine kapanan Hasan Sabbah, yalnızlık çekmeye ve içinde bulunduğu kaleyi eseniksiz bir yer olarak görmeye başlar. İsfahan'dan ayrılmak zorunda kalan ve gittiği her yerde Hasan Sabbah ile olan arkadaşlığı nedeniyle tepkiyle karşılaşan Hayyam için de Sabbah'ın kalesi eseniksiz bir yerdir. „Onun kalesi cennetin kapısı olsaydı, ben cennetten vazgeçerdim“ (Maalouf, 2013: 158). Hayyam sonunda doğduğu yer olan Nişapur'a gitmesine karşın, onun *Yazma*'sı Sabbah tarafından çalınarak Alamut Kalesine götürülür. Hasan Sabbah'ın ölümünden sonra onun yerine geçen halifenin torunu olan Hasan, Hayyam'ın *Yazma*'sını bularak okur ve Alamut'un kül rengi sokaklarını sevince boğacak kurallar getirir. Bugüne kadar yasak olan her şeyin serbest olduğu, şart olan her şeyin yasaklandığı bu kurallar herkes için eseniksiz olan Alamut Kalesini esenlikli bir düzleme taşır.

Eserin ikinci bölümü Annapolis kentinde doğan Fransız kökenli bir Amerikalı olan Benjamin Omar Lesage'nin bakış açısından anlatılır. Fransız kökeninin izlerini sürmek için Atlas Okyanusu'nu geçerek Paris'e giden anlatıcının babası için katliamların, istilaların, açlığın hüküm sürdüğü 1870 yılı Paris'i „insanlar arasındaki engellerin kalktığı, erkekler ve kadınların ilkel kabile hayatının zevklerine yeniden vardığı“ (Maalouf, 2013: 174) esenlikli bir yerdir. Anne ve babasının kendisine verdiği Omar ismini borçlu olduğu Ömer Hayyam'ın *Yazma*'sını bulmak için önce İstanbul'a giden Benjamin orada İstanbul'dan sürgü edilen ve yıllar sonra İstanbul'a geri dönme fırsatı bulan bir devrimci olan Cemaleddin ile bir araya gelir. Eserde „kapıları ardına kadar açık duran görekemli bir zindan“ (Maalouf, 2013: 189) olarak nitelenen Cemaleddin'in kaldığı saray, Cemaleddin için eseniksiz bir yerdir ve Paris'te yaşadığı karanlık ve küçük odayı bu saraya yeğlediğini dile getirir. Sadece içinde bulunduğu saray değil, aynı zamanda içinde bulunduğu zaman da kendisi gibi bütün Müslümanlar için eseniksizdir: „Bu yüzyılda yaşayan Müslümanlar, bizler yetimiz“ (Maalouf, 2013: 183). Bu bağlamda çene

kanseri olan ve Şah ve Sultan tarafından öldürülme tehlikesiyle karşı karşıya kalan Cemaleddin'in bağ dokusundaki bir ur nedeniyle günleri sayılı olmasının yanı sıra hem Sultan hem de Haşşaşinler tarafından ölüme mahkûm edilen Nizamülmülk ile benzerliği dikkat çekicidir. Farklı dönemlerde yaşayan bu iki karakter için de dünya eseniksiz bir yerden başka bir şey değildir. Cemaleddin'in *Yazma*'nın bir zamanlar Tahran çarşısının eski esnaflarından biri olan ve „keyfi idareye bırakılmış bir ülkede“ (Maalouf, 2013: 194) hayatını dürüstçe kazanmasının zor olduğunun farkına varan ve yaşadığı ülkeye yabancılaşan Mirza Rıza tarafından kendisine hediye edildiğini, fakat Şah'a karşı çıkıp herkes için esenlikli bir uzam olarak görülen Şah Abdülazim Türbesine kapanınca yitirdiğini söylemesi üzerine, Benjamin İran'a Mirza Rıza'yı bulmaya gider. Gittiği Tahran'da Mirza Rıza'yı bulmak için Fazıl adında „İran kıyafetlerine bürünmüş İngiliz soğukluğuna“ (Maalouf, 2013: 198), Fransız fikirlerine ve Clemenceau'yu bile aşan bir din karşıtlığına sahip bir devrimci ile görüşür. Benjamin'in siyasal yönden iyice karışan ve bu nedenle kralın öldürülmesinden sonra kendisi için güveniksiz bir yere dönüşen Tebriz'den kaçmak zorunda kalması bu bağlamda Ömer Hayyam'ın Sermerkant'ı terk etmesiyle benzerlik gösterir. Daha sonra aklanıp Tebriz'e geri dönen Benjamin'in kendini, meşrutiyet ve Şah taraftarları arasındaki savaşın ortasında bulması, Ömer Hayyam'ın Semerkant'ındaki karanlık günlerden farksızdır. Bütün sokakları kana bulanmış Tebriz'i bütün bu olumsuzluklardan soyutlayan an ise Benjamin'in Şirin ile başbaşa kaldıkları anlardır. Ayrıca Şah için kötülüğün kaynağı olarak görülen ve bu nedenle yok edilmesi gereken Tebriz, meşrutiyet taraftarları için gasp edilmiş özgürlüklerini geri alacakları ve demokrasi yönetimini getirecekleri hayali bir uzamdır. Daha sonra Ruslar'ın Tebriz'i işgali üzerine yeni bir rejim kurulan İran, Rusların ve İngilizlerin karşısında zayıf bir ülke haline gelir. Bu durum bir zamanlar bilim ve sanat kenti olan Semerkant'ın Moğol istilası sonucunda bir harabeye dönüşmesine benzerdir. Bir zamanlar esenlikli bir yer olan bu kentten kaçarak Paris'e giderler ve orada evlenirler. Üç hafta sonra Titanic ile bir balayı seyahatine çıkan çift için Manş Denizi'nin ortasında ilerleyen bu dev gemi ikisi için de özgür davranabildikleri esenlikli bir yerdir. İran'da büyük ve gösterişli saray odalarında gizli yaşamak zorunda kaldıkları aşklarını bu gemide yabancı bakışlara aldırmadan doyasıya yaşama imkânı bulurlar. Fakat bu mutlulukları Hayyam ve Cihan'ın aşkına benzer şekilde son bulur.

Kaynaklar

Aytaç, G. (1990). *Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler*. Ankara: Gündoğan.

- Bulut, Y. (2007). "Oryantalizm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 33. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı. 428-437.
- Geçikli, K. (2004). *Sir Walter Scott'un Dilinden Üçüncü Haçlı Seferi: The Talisman*. Yayınlanmamış Seminer Çalışması. Erzurum Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.
- Kıran, E. & Kıran Z. (2003). *Yazınsal Okuma Süreçleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Maalouf, A. (2013). *Semerkant*. Çev.: Ali Berktay, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Said, E. (1998). *Oryantalizm*. Çev.: Nezih Uzel. İstanbul: İrfan Yayınevi.